

Een muur en meer: een bijzonder plekje in Stevensweert

Door Bas Cretskens

Dit is het verhaal van een muur. Geen gewone muur, maar een bijzondere muur. Een muur waar iedere bezoeker en inwoner van Stevensweert wel langs is gewandeld, maar waarschijnlijk zonder er al te veel aandacht aan te besteden. Tijd om daar verandering in te brengen en het verhaal te vertellen van de kerkhofmuur. Een mooie bijkomstigheid is dat we door dat verhaal ook een blik werpen op de interessante ontwikkelingen van dit gedeelte van Stevensweert in de afgelopen twee eeuwen.

De bezoeker van tweehonderd jaar geleden zou de huidige situatie maar met moeite kunnen herkennen. Rond 1820 lagen kerk en kerkhof verstopt tussen de vestingwerken aan de Maaszijde en een aantal gebouwen aan de dorpszijde. Dat is een groot contrast met de tegenwoordige situatie waarbij het samenspel van kerk en voormalige gemeentehuis een van de meest kenmerkende dorpspleinen van Limburg domineert - met dank aan één van de belangrijkste architecten van Nederland... Maar laten we bij het begin beginnen.

De periode voor 1823

De eerste parochiekerk van Stevensweert werd waarschijnlijk in de 13e eeuw gebouwd op de locatie van de huidige kerk. We mogen dan ook aannemen dat vanaf dat moment de overledenen rond (en sommigen in) de kerk werden begraven. Of er destijds ook al een muur rond het kerkhof lag, valt niet met zekerheid te zeggen. Wat we wel weten is dat de aanleg van de vesting in 1633 ervoor zorgde dat de middeleeuwse kerk zeer dicht bij de vestingwal kwam te liggen. Het kerkhof lag ten zuiden van de oude kerk, die oost-west georiënteerd was, in tegenstelling tot de huidige kerk die noord-zuid georiënteerd is. Eén van de gevolgen van deze ligging lezen we in een kerkvisitatie uit 1666, waarin een functionaris van het bisdom Roermond de toestand van kerk en parochie beschreef. Over het kerkhof van Stevensweert vermeldde hij: *"het is van alle kanten open; het kan niet gesloten worden vanwege het voortdurende voorbijgaan van de wachtposten 's nachts"*.

Dat was blijkbaar niet zoals men het graag zag. Vergelijken we dat met de situatie op het kerkhof in het naburige Maasbracht van hetzelfde jaar: *"goed afgesloten en omgeven door een stevige muur van alle kanten met uitzondering van een klein deel dat omgeven is met een aarden wal."* Of Echt: *"van alle kanten door water afgesloten"*. En waarom zo'n goede afsluiting van belang was lezen we bij Linne, waar de toegang gerepareerd moest worden *"om het vee buiten te houden"*. Het Stevensweertse kerkhof was dus open, en niet alleen de soldaten van het Spaanse garnizoen zullen er toegang gehad hebben voor hun wachtrondes, maar ook de plaatselijke veestapel... Bij de visitatie in 1669 is de situatie nog niet veranderd en de schrijver voegt er nog aan toe dat het kerkhof niet af te sluiten valt zolang het garnizoen aanwezig blijft. En als dat inderdaad zo is gebleven, zou het betekenen dat het kerkhof pas behoorlijk afgesloten kon worden na het einde van Stevensweert als vesting en het vertrek van de militaire bezetting in 1755.

Een nieuwe muur

In 1781/1782 werd een nieuwe kerk gebouwd, die een kwartslag werd gedraaid ten opzichte van haar voorganger en noord-zuid werd georiënteerd. Daarmee werd ook aan de westelijke (Maas-)zijde tussen vestingwal en kerk ruimte voor het kerkhof geschapen. Maar een volledige en behoorlijke kerkhofmuur was er blijkbaar ook na de bouw van een nieuwe kerk

nog altijd niet. Rond 1820 maakte het kerkbestuur namelijk plannen om het kerkhof eindelijk volledig te ommuren. Aan de noordzijde was er waarschijnlijk al een bestaande muur, maar deze zou nu verder doorgetrokken moeten gaan worden. Deze plannen zouden in 1823 uiteindelijk uitgevoerd gaan worden. De strenge winter van 1822 / 1823 zorgde ervoor dat de Maas in januari 1823 met een dikke laag ijs bedekt was, zodat de parochianen het benodigde zand en de stenen met kar en paard over het ijs heen aan de overzijde van de Maas konden gaan halen. Het vergemakkelijkt transport leverde zo een fikse kostenbesparing op. Het ging namelijk om bijna 30.000 bakstenen en tussen de tweehonderd en driehonderd karren zand, die op het kerkhof werden opgeslagen tot de metselaars in de zomer eindelijk aan de slag konden gaan. Er zit overigens ook nog een koninklijk tintje aan dit verhaal, want koning Willem I verstrekte een bijdrage aan de bouwkosten. Na de voltooiing plaatste men dan ook een gedenksteen in de muur, waarop de passant ook tegenwoordig nog kan lezen:

*Ziet daar den muur voltooid in zijne kring,
Die onzer ouderen asschen omringd,
Door 's KONING'S milde hand als eerst gesteund.
Op inwoonderen moet en vlijd geleund,
Die met steen, zand over 't ijs te varen
Ons deden grootere kosten sparen.
Voor gunst, ijver en arbeid te gelijk
De dankbare Schouten en Kerkfabriek.
1823*

Boven de tekst staat een primitieve versie van het koninklijk wapen: een gekroonde leeuw geflankeerd door twee ongekroonde leeuwen, met erboven de koninklijke kroon en eronder het lint waar de wapenspreuk “Je maintiendrai” hoort te staan.

De nietsvermoedende voorbijganger zou wellicht denken dat het nu aanwezige muurwerk er dus al tweehonderd jaar zo staat, maar niets is minder waar. Er zou in die bijna twee eeuwen vanaf 1823 nog heel wat gebouwd en afgebroken gaan worden. Gelukkig zijn we in staat een redelijk compleet beeld te geven van wat er allemaal is veranderd. Maar laat ik beginnen met een schets van wat een bezoeker aan Stevensweert rond 1825 aangetroffen zou hebben. Laten we ervan uitgaan dat hij via de Nieuwendijk en de Veldpoort de vesting binnen was gekomen - en daarbij bedenken dat zowel de beide poorten als de wal met grachten destijds nog aanwezig waren. Hij liep via de Veldstraat naar de Markt en ging vervolgens rechtdoor om een bezoekje te brengen aan de kerk - die destijds nog kleiner was, waarover elders meer. Aan het begin van het kerkplein, ter hoogte van de hoofdwacht, zou hij dan het volgende hebben gezien.

Deze aquarel van rond het jaar 1850 (collectie Streekmuseum) toont de situatie zoals ze ook al rond 1825 was, met uitzondering natuurlijk van het hoogwater dat Stevensweert op de afbeelding in zijn greep heeft. Kerk en pastorie zijn in het midden duidelijk te herkennen en helemaal links zien we het Gouvernement. Ook de rij huizen aan de rechterzijde wekt een vertrouwde indruk. Dat geldt niet voor het gedeelte dat we zien

tussen het Gouvernement en de kerk. Links voor de kerk stond destijds nog een huis (waarboven we op de achtergrond nog de vestingwal zien uittorenen) en links daarvan stond nog een ander gebouw. Zou dat er nu nog gestaan hebben, dan zou de voorgevel netjes aan hebben gesloten op die van het pand waarin tegenwoordig restaurant Chambor is gevestigd.

Gelukkig is er een kadastrale kaart bekend uit 1827 (raadpleegbaar via aezel.eu). Daarop is de situatie van de aquarel ook duidelijk zichtbaar en herkenbaar voor iedereen die enigszins bekend is met de plattegrond van Stevensweert.

Naast de kerk (met eromheen het kerkhof) lag de pastorie (nummer 744 op de kaart). De twee zojuist genoemde panden zijn genummerd met 745 en 739 en vormden destijds samen met de pastorie een rij gebouwen waarachter kerk en kerkhof letterlijk schuil gingen. Duidelijk is ook te zien dat de kerk aan de andere kant bijna tegen de vestingwal aan lag. Toegang tot kerk en kerkhof bood alleen een relatief smalle doorgang tussen pastorie en het pand met nummer 745. De deur van de kerk zat destijds nog niet in de voorgevel, maar in de zijgevel van het kleine voorportaal dat bij de uitbreiding in 1948 is verdwenen. We mogen wel aannemen dat de kerkhofmuur uit 1823 destijds de omtrek van het kerkhof op deze kaart volgde.

Laten we nog even kijken naar die panden met nummer 739 en 745, die inmiddels beide verdwenen zijn. Het huis met nummer 745 zou volgens pater Sangers (1) een overheidsgebouw zijn geweest met een onbekende bestemming, maar daar is verder geen bewijs voor. In een bewaarde aantekening van Har Rutten staat dat het pand in 1746 door Nicolaas Croes gebouwd is. Na diens dood in 1774 kwam het in handen van timmerman Jacobus Rutten, in 1776 van Andreas Rutten en later van Peter Rutten (beenhouwer). Op de aquarel zien we een vrij laag gebouw, witgekalkt en met een uitbouw. Over het gebouw ernaast met nummer 739 is meer bekend. Het is namelijk de openbare lagere school van de gemeente Stevensweert. Op de aquarel van rond 1850 zien we dat het een gebouw van twee verdiepingen betrof. Het was in 1821 gebouwd, maar al vrij snel hierna begonnen de eerste klachten te komen over de slechte bouwkundige staat van de school. Toen het gebouw ook nog te klein begon te worden, begon men rond 1854 aan nieuwbouw te denken. Het zou de eerste aanzet gaan vormen voor de ingrijpende veranderingen die in de volgende honderd jaar tot de huidige situatie zouden leiden.

Sloop en nieuwbouw

In eerste instantie dacht de gemeente aan nieuwbouw van de school op dezelfde locatie, maar vanwege de onstabiele ondergrond ter plekke (bovenop de gedempte gracht van het oude kasteel van Stevensweert) werd hiervan uiteindelijk afgezien. Er werd besloten de nieuwbouw te verschuiven in de richting van de Maas, en daarmee tegen de oude vestingwal aan. Het nieuwe gebouw zou niet alleen onderdak gaan bieden aan de school, maar ook als onderwijzerswoning en raadhuis dienst gaan doen. Als architect werd de destijds nog vrij onbekende Pierre Cuypers uit Roermond aangetrokken. Later zou hij uitgroeien tot één van de belangrijkste architecten van ons land, maar in 1858 stond hij nog aan het begin van zijn carrière. Het schoolgebouw uit 1821 werd afgebroken en het nieuwe gebouw verrees op de plek waar het nu nog altijd staat en tegenwoordig huisvesting biedt aan het museum. Op de plaats van de oude school ontstond een klein pleintje.

Ook de parochie kampte intussen met problemen. Het kerkhof was veel te klein en men wist niet meer waar men met de doden naar toe moest. Pastoor Görtz en het kerkbestuur probeerden herhaaldelijk aan de westkant een strook grond erbij te krijgen ter uitbreiding. Daar lag echter de vestingwal en het Rijk als eigenaar daarvan was niet genegen mee te werken. Er volgde weigering op weigering. Maar uiteindelijk werd volharding beloond en kreeg de parochie in 1855 toch toestemming om aan de Maaszijde een strook van de vestingwal te huren ter uitbreiding van het kerkhof - waardoor dus ook de kerkhofmuur enkele meters naar het westen verschoven kon worden. Aan de muur en het metselwerk zijn deze en latere uitbreidingen richting Maas nog goed te zien.

Zowel gemeente als parochie waren echter ook niet gelukkig met de situatie aan de andere zijde, aan de kant van het dorp dus. Daar stond vóór de kerk en naast de pastorie in 1858 nog

altijd het eerder vermelde witgeverfde lage huis. Dat was blijkbaar geen sieraad voor het dorp. Rond 1863 ondernamen gemeente en parochie gezamenlijk actie. Hun doel werd door het kerkbestuur als volgt verwoord: *“ten einde die woning zijnde eene herbergh al te digt bij de kerk gelegen, te sloopen en zodoende door medewerking van het gemeentebestuur eenen vuilnishoek, ter verfraaying der plaats, weg te ruimen”*. Zowel de wereldlijke als de geestelijke overheid wilden blijkbaar graag deze ‘poel des verderfs’ laten verdwijnen. In 1863/ 1864 kochten gemeente en parochie beide een helft van het huis met stal van de erven Rutten en de weduwe Cuypers (geen familie van de architect Pierre Cuypers overigens), om het vervolgens direct te laten slopen. In plaats daarvan werd "eene ijzere hegge" geplaatst.

Was deze bezorgdheid voor het stedenbouwkundig uiterlijk van Stevensweert alleen te danken aan het inzicht van de plaatselijke notabelen, of speelde bijvoorbeeld ook een advies van de architect van het nieuwe raadhuis, Pierre Cuypers, een rol? Een interessante vraag, waar we helaas geen antwoord op kunnen geven. Gelukkig kunnen we onder meer dankzij Joseph en Pierre Cuypers Jr., zoon en kleinzoon van Pierre Cuypers, de volgende fase met bijbehorende ideeën wel goed in beeld brengen.

De kerk in het groen

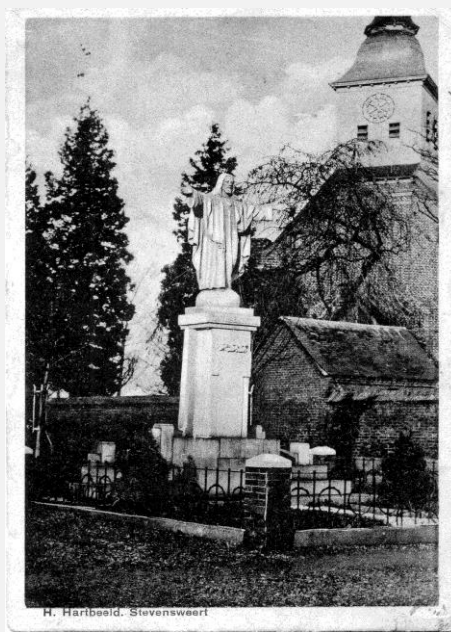
Voor we de blik verder gaan richten op de pleinzijde eerst nog een opmerking over de Maaszijde. In 1874 was namelijk het besluit gevallen de vestingwerken van Stevensweert te ontmantelen. De gronden werden openbaar geveild. Geleidelijk werden de grachten gedempt en de wallen geslecht. Eindelijk ontstond er rond kerk, gemeentehuis en school meer ruimte voor uitbreiding in de richting van de Maas. Dit is goed te zien op één van de oudste foto's van Stevensweert, genomen vanaf de Maasdijk in zuidelijke richting. De kerk en de kerkhofmuur (met op de hoek een hardstenen bol) zijn duidelijk herkenbaar en ook gemeentehuis en school zijn tussen de begroeiing nog juist zichtbaar.

Laten we weer terugkeren naar het kerkplein. Daar was dus in 1864 het pand voor de kerk gesloopt en dat bood nieuwe mogelijkheden. In tegenstelling tot de huidige situatie waarbij het plein voor de kerk leeg is, werd eind 19e eeuw de vrijgekomen ruimte al snel benut. Foto's uit de eerste helft van de twintigste eeuw laten dit goed zien. De kerk staat nu niet meer

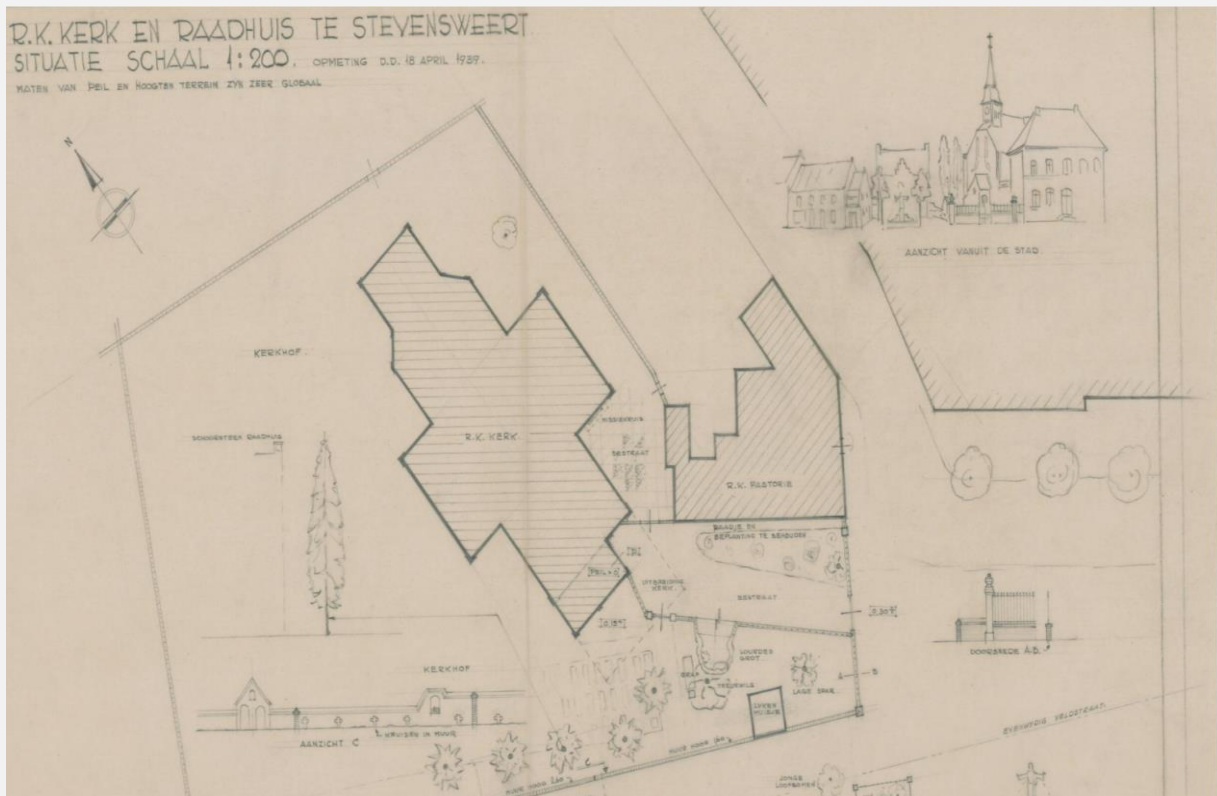
achter een gebouw, maar is verdwenen in het groen. Het kerkhof is uitgebreid en beplant met bomen, terwijl de oude kerkhofmuur is doorgetrokken in de richting van de straat.

De voorzijde, in het verlengde van de voorgevel van de pastorie, is voorzien van een lage muur met hekwerk en twee pilaren. Ook is duidelijk een lijkenhuisje zichtbaar - dat gezien de ligging vermoedelijk ook pas is gebouwd na 1864. De precieze datering van de foto is onbekend, maar ze dateert in ieder geval van voor 1931. In dat jaar werd namelijk voor het gemeentehuis een H. Hartbeeld geplaatst - dat inmiddels weer is verhuisd en een plekje heeft gevonden naast de pastorie.

H. Hartbeeld. Stevensweert

Behalve over foto's beschikken we ook over een zeer gedetailleerde plattegrond van de situatie in 1939, met dank aan de uitbreidingsplannen voor de parochiekerk uit dat jaar. In opdracht van het kerkbestuur ontwierp architectenbureau Cuypers te Amsterdam / Roermond plannen voor een uitbreiding. Bij die firma hadden Joseph en Pierre jr. (die vanaf 1920 de leiding had) het stokje overgenomen van hun vader en grootvader Pierre Cuypers sr. (de architect van het gemeentehuis). Tegelijkertijd nam het gemeentebestuur dezelfde architecten in de arm voor de uitbreidingsplannen van het gemeentehuis. Deze vooroorlogse plannen zouden nooit ten uitvoer worden gebracht, maar behalve tekeningen voor de nieuwe plannen werd ook de bestaande situatie vastgelegd. Daaraan danken we onderstaande situatieschets. We zien hier natuurlijk wat we ook op de foto hebben gezien: de muur met het hekwerk, het lijkenhuisje en de verschillende soorten bomen (waaronder een spar en een treurwilg) die even hoog zijn als het dak van het raadhuis. Wat we echter niet op de foto's terugzien maar wel op de tekening is de Lourdesgrot uit 1920 en een indruk van de kerkhofmuur vanaf het kerkhof in de richting van het gemeentehuis. De tekening laat het hoge gedeelte van de muur zien dat nog altijd aanwezig is, en het lage gedeelte dat tegenwoordig verdwenen is. Ook de gevel van het lijkenhuisje is zichtbaar. De eerder beschreven gedenksteen uit 1823 is ingetekend, evenals de 17e en 18e eeuwse grafkruisen die ook destijds al tegen de muur stonden opgesteld.

Situatieschets uit 1939 van Joseph en Pierre Cuypers jr (Collectie Het Nieuwe Instituut / CUBA, inv. nr. t819.2-7)

Ingrijpende wijzigingen na de Tweede Wereldoorlog

De verbouwplannen voor gemeentehuis en kerk gingen door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog de ijskast in. Na de bevrijding in 1945 werden de oude plannen weer opgepakt en moesten nu noodgedwongen gepaard gaan met het herstel van de oorlogsschade. Architectenbureau Cuypers ging opnieuw aan het werk. De volledige westelijke pleinwand

werd meegenomen in de plannen, van de opslagplaats voor de brandspuit in het zuiden tot de pastorie in het noorden en alles wat ertussen zat. Het gemeentehuis werd vergroot en verfraaid, de kerk werd vergroot en van een nieuwe ingang voorzien, lijkenhuisje en Lourdesgrot verdwenen, evenals de bomen. Het H. Hartbeeld bleef op zijn plaats.

De volle aandacht ging bij het nieuwe ontwerp uit naar het architectonische samenspel van kerk en raadhuis. Storende elementen die het zicht weg namen, verdwenen.

De negentiende eeuwse uitbreiding van het kerkhof voor de kerk verdween, de bijbehorende muur werd afgebroken en de oude grafstenen kregen een plek verderop tegen de oude muur. De twee urnvormige ornamenten op de pilaren, die op de foto's goed zichtbaar zijn, verhuisden naar het dak van de kerk, op de overgang van het oude naar het nieuwe gedeelte. Vanwege een nieuwe aanbouw aan de rechterkant van het gemeentehuis moest er ook een nieuwe toegang tot de lagere school komen. Ook hiervoor maakten de architecten Cuypers het ontwerp. Er werd een poort door de kerkhofmuur ontworpen, die nog steeds de toegang vormt tot het MFC (Trefcentrum). Ook het lage muurtje met hekwerk dat het kerkhof tussen kerk en gemeentehuis afsloot en -sluit, komt uit de koker van Cuypers.

En daarmee zijn we bijna in het heden beland. De laatste ingrijpende wijziging vond plaats in de jaren zeventig van de twintigste eeuw, toen de lagere school verhuisde naar de huidige locatie aan de Nieuwendijk. De voormalige speelplaats werd in 1973 gemeentelijke kerkhof, en de hoge muur die speelplaats en kerkhof had gescheiden, werd teruggebracht tot een laag muurtje. Toen ook pas ontstond het pad langs de kerkhofmuur in de richting van de Maasdijk.

Stemmen uit het verleden

Laten we de blik tenslotte richten op de opmerkelijke stenen die in en op de muur zijn aangebracht. Het is interessant om te zien hoe de kerkhofmuur naast haar oorspronkelijke functie als afscheiding in de vele jaren na haar bouw nog een functie erbij gekregen heeft:

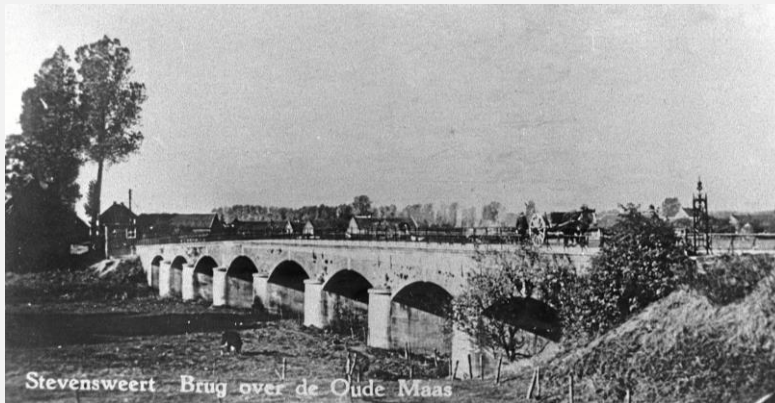
verzamelplaats van overblijfselen uit het plaatselijke verleden. Het gaat om een aantal gedenksteden, restanten van de voormalige vestingpoorten en zeven oude grafstenen.

Allereerst zijn er naast de eerder beschreven plaquette uit 1823 nog twee andere gedenksteden ingemetseld, aan de kant van het Trefcentrum, die dus normaal gesproken bij een gesloten poortje niet zichtbaar zijn.

De jongste steen dateert uit 1882 en memoreert de bouw van de brug over de Oude Maas, de eerste vaste oeververbinding van het Eiland in de Maas. De tekst luidt:

In 1882 gebouwd door de gemeente Stevensweert met ryks en provinciaal subsidiën

<i>C. Houben</i>	<i>Burgemeester</i>	<i>Staatstoezigt</i>	
<i>M.J. Joosten</i>	<i>Bouwkundige</i>	<i>J. de Kruyff</i>	<i>Hoofd-ingenieur</i>
<i>Aannemer</i>	<i>P.J. Ubachs</i>	<i>J.A.E. Musquetier</i>	<i>Ingenieur</i>
<i>Te Nieuwstad</i>		<i>A.A. Bekaar</i>	<i>Ingenieur</i>
		<i>Provinciaal toezigt</i>	
		<i>J.W.H. Bauduin</i>	<i>Ingenieur</i>

Helaas is deze brug zelf in 1973 afgebroken. Naast een aantal brokstukken in de museumcollectie en het hekwerk waarvan her en der nog onderdelen in het straatbeeld van Stevensweert terug te zien zijn, is de plaquette het enige herkenbare restant.

De andere gedensteen is met heel wat meer vraagtekens omgeven. Het gaat om een langwerpige gevelsteen met het jaartal 1761 en in het midden het wapen van de schepenbank van Stevensweert met als randschrift "RENOVATUM". Blijkbaar is deze steen oorspronkelijk in het jaar 1761 ergens ingemetseld bij gelegenheid van het herstel van een ouder gebouw, waarschijnlijk op kosten van de schepenbank Stevensweert. Welk gebouw dat is geweest, is onbekend. Gezien het wapen ligt het voor de hand om in eerste instantie aan een 'publiek' gebouw te denken. Schout en schepenen hoefden na het vertrek van het garnizoen in 1755 hun gezag alleen nog maar te delen met de kerkelijke gezaghebbers (en de heren te Walburg natuurlijk). Moeten we de steen inderdaad met een publiek gebouw in verband brengen? Kwam hij van de Boterwaag, een voormalig kapelletje, gelegen aan de Markt waar nu Herberg Stadt Stevensweert is gevestigd? Werd hij geplaatst in de Landswaag die nabij de Maaspoort gelegen zou hebben? Of bezat Stevensweert in de 18e eeuw een gerichtshuis of een ander gebouw waar bijvoorbeeld de schepenbank haar werkzaamheden verrichtte? Voor geen van deze mogelijkheden is echter enig bewijs aanwezig.

Misschien heeft de steen zich altijd al in de nabijheid van de kerk bevonden. Vandaar mogelijk ook de opname in de kerkinventaris. Tenslotte was ook de "gemeente" van Stevensweert gehouden een deel van het onderhoud van onder meer de kerk te betalen. In dat geval herdacht de steen wellicht een verbouwing aan

de kerk of aan de oude 17^e / 18e eeuwse kerkhofmuur. In tijdschrift de Maasgouw uit 1904 staat vermeld dat de steen zich destijds bevindt “op een huis bij het kerkhof”. Welk huis dit geweest zou kunnen zijn, is de vraag. Waarschijnlijk werd het lijkenhuisje bedoeld, want er wordt elders vermeld dat de steen daarin zou zijn geplaatst. In een beschrijving uit 1926 (2) staat: “een berghok naast het kerkhof heeft in den gevel een van elders overgeplaatsten steen met het wapen van Stevensweert en het jaartal 1761.”

De precieze oorsprong van de jaarsteen uit 1761 zal wel altijd een raadsel blijven. Hoe dan ook, in de loop der tijden is de steen letterlijk op het kerkhof terecht gekomen. Na het herstel en de vergroting van de kerk in 1948 is hij eerst tijdelijk ergens opgeslagen en uiteindelijk is hij op zijn huidige plek in de muur terecht gekomen.

Van de drie grote hardstenen bollen op de hoeken van de kerkhofmuur weten we wel waar ze vandaan komen. Deze stonden namelijk oorspronkelijk boven op het metselwerk van de Maas- en Veldpoort, de twee toegangspoorten tot de vesting Stevensweert. Aan de hand van de nog bestaande Kaaipoort in het Zuid-Hollandse Brielle (ofwel Den Briel) kunnen we herleiden hoe deze bollen destijds in Stevensweert op de vestingpoort waren geplaatst.

Kaaipoort te Brielle

Toen de vesting in 1874 definitief ontmanteld werd, zijn ze van de sloophamer gered en tegenwoordig hebben ze

een nieuw thuis gevonden op het kerkhof. De bollen zijn daarmee een van de weinige originele en tastbare overblijfselen van de uitgebreide vestingwerken die het Spaanse leger in 1633 hebben aangelegd in en om Stevensweert.

Als laatste zijn nog de zeven stenen grafkruisen uit de 17e en 18e eeuw overgebleven. Blijkens de eerder beschreven situatieschets van Cuypers stonden ze ook in 1939 al tegen de kerkhofmuur op een vergelijkbare manier als tegenwoordig. Na de uitbreiding van de kerk in 1948 zijn ze naar hun huidige plek verhuisd. Hun situatie is daarmee vergelijkbaar met de grafstenen die in de vloer van de kerk werden gevonden en binnen op verschillende plaatsen in de wand zijn gezet en zo een goed plekje hebben gekregen.

Het gaat om zeven kruisen van gegoede inwoners van Stevensweert, al waren ze blijkbaar niet rijk of belangrijk genoeg om in de kerk zelf begraven te worden. Dat was slechts voorbehouden aan een zeer select gezelschap. Het idee daarachter was trouwens: hoe dichter bij het altaar, hoe dichter bij een goed plekje in de hemel.

De afbeeldingen en opschriften zijn helaas niet allemaal even goed meer te ontcijferen, maar we zullen ze toch alle zeven langslopen, in de volgorde zoals ze ook in de muur zijn geplaatst, vanaf de Maas richting kerk. Van een aantal van de gestorvenen kunnen we op basis van de parochieregisters nog een aantal aanvullende gegevens terugvinden, van anderen helaas niet.

Kruis 1

Hier licht begraven der ehrsamer Jan Gysen gestorven Ano 1669 den 1 augusty ende syn huysvrouw Franssoys Beschin die gestorven den 26 yuliuuy 1674 godt troest die zielen

Helaas zijn de namen op deze steen van de beide echtelieden slecht te lezen. In beschrijvingen van deze stenen elders worden de namen dan ook steeds anders weergegeven, met uitzondering van de voornaam van de echtgenote. Gezien hun sterfjaren hebben beiden naar alle waarschijnlijkheid in 1633 de transformatie van Stevensweert meegemaakt, van dorpje rond een kasteel naar een geduchte vesting, waarbij de bestaande bebouwing met uitzondering van kerk en kasteel in de dorpskern grotendeels moest verdwijnen. Misschien hun eigen huis ook wel? Of ging het juist om nieuwe inwoners die als onderdeel van de militaire bezetting in Stevensweert terecht waren gekomen? De parochieregisters bieden voor identificatie ook geen hulp, want er zijn geen gestorvenen op beide genoemde data terug te vinden. Daarbij moet opgemerkt worden dat deze registers zeker in deze beginperiode verre van volledig waren.

Kruis 2

Hier licht begraven Jacop Leurs die gestorven is den 27 november Ao 1678 ende syn huisfrou Anna Hendrickx die gestorven is in het jaer anno 16(..) ende henliden soon Mathys Leurs is gestorven in t jaer Ao 1680 den 4 mey Bidt Godt voor die Zielen
(Het sterfjaar van Anna is leeg, niet onleesbaar.)

Gelukkig is deze grafsteen beter te ontcijferen dan de vorige. Zelfs de ontbrekende overlijdensdatum van Anna Hendriks zou bekend zijn: 3 januari 1689. Alhoewel...

De gegevens uit de 17e eeuwse registers zijn helaas zeer fragmentarisch. Het is de vraag of de twee overledenen geïdentificeerd kunnen worden met ene Jacobus en Anna die op 13 juli 1648 te Stevensweert in het huwelijk getreden zijn en staan vermeld in het trouwregister van het Spaanse garnizoen. Getuigen bij dat huwelijk waren de heer kapitein Martinus Lowijs en Joannes Bapis. Naast de op de steen genoemde Mathijs zouden er in dat huwelijk nog zes andere kinderen zijn geboren. Mathijs was mogelijk geboren op 10 september 1652 en gedoopt met als getuigen Olverius de Ramon en Catharina Leurs. Gezien de namen van de verschillende getuigen en de registratie van het huwelijk in het garnizoensregister met Jacob (zoon van Jacobus) als lid van een legeronderdeel ("cohors nautica"), lijken we de familie te mogen plaatsen bij de militaire bewoners van de vesting. Hoewel de tekst van het register slecht leesbaar is, zou echter als plaats van afkomst van Jacob dan weer Stevensweert vermeld zijn... Eén en al raadsels en vraagtekens dus.

Kruis 3

Hier ligt begraven Jan Lensen schepen gewest van Stevenswert, starf Ao 1676 den [onleesbaar] september bit God voor die siele

Jan Lensen (of Linsen) was schepen van Stevensweert en daarmee dus lid van het lokale bestuur van Stevensweert. Hij zou volgens het overlijdensregister zijn gestorven op 3 oktober 1676. Op 16 mei 1649 trouwde hij in de kerk van Stevensweert met Matthia Cranssen. Zij

overleed op 5 november 1704 te Stevensweert. Er werden minimaal twee kinderen geboren, een zoon en een dochter.

Kruis 4

Hier ligt begraven Bo.....ns .. et kinderen de huisvrouw van Carel Orlofs starf Ao 16.2 den 26 april. Godt heb haerlyder sielen.

Dit is de grafsteen met de meeste vraagtekens. Welke naam heeft hier ooit gestaan? Hoe heette de huisvrouw van Carel Orlofs? Waarom is op de steen sprake van kinderen? Pater Sangers e.a. (3) schrijft over deze steen: “*Hier ligt begraven Bonens met Kinderen de huisvrouw van Carel Orloft starf Ao 1652*”. Gaat het om de Carel Orlofs die op 26 april 1682 was overleden en die rond 1645 gehuwd zou zijn met ene Agnes? Dat lijkt aannemelijk, want deze Carel zou op 29 september 1652 een tweede huwelijk aangaan. En in dat geval zou dit dus de grafsteen zijn van zijn eerste vrouw Agnes.

Kruis 5

Hier leydt begraeven Peeter Ten Haaf zalig die starf den 15 juny Ao 1762 tussen 12 en 1 uer overdag Godt troost syne ziele Amen

Deze goed bewaarde steen is fraai versierd, zoals op de foto is te zien. De genoemde Peter Ten Haaf was vermoedelijk niet geboren in Stevensweert, maar trouwde daar in 1747 met Maria Catharina Francot en is er op 15 juni 1762 gestorven. Een intrigerend detail is dat ook het moment van sterven op de grafsteen is vermeld.

Kruis 6

Hier ligt begraven den Eersamen Sebastiaen Tysens scepen en stadhouder van Stevenswert gestorven den 12 Iuli Anno 1723 Bit Godt voor de ziele

Over deze Sebastiaan Tijssens weten we iets meer met zekerheid. Blijkens de inscriptie op de steen was hij schepen en stadhouder (de schepen die de schout, indien nodig, verving, vergelijkbaar dus met een locoburgemeester). Hij was op 7 april 1679 getrouwd met Maria Damen (of Daems) en zou (minimaal) vier kinderen gekregen hebben.

In het Stevensweerts kaartenboek uit 1730 (door Amici Insulae uitgegeven in 1990 als Caerten Figurativen van het Eiland in de Maas) lezen we dat zijn erfgenamen in dat jaar een aantal hectare landbouwgrond bezaten, verdeeld over verschillende percelen. We mogen wel aannemen dat hij dus ofwel zelf boer was, ofwel als grondeigenaar de grond verpachtte aan anderen.

Naast zijn overige werkzaamheden was hij ook koster van de parochiekerk. In die hoedanigheid trad hij van 1675 tot 1711 bijvoorbeeld veelvuldig op als getuige bij tientallen

dopen en huwelijken van dorpsgenoten. Het kosterschap was trouwens geen baan waar hij rijk van werd. In een visitatieverslag van het bisdom van 21 mei 1691 lezen we dat Sebastiaan als koster recht had op zes pattacons per jaar voor het zingen van de mis op zaterdagen en twee stuivers voor het dienen van een leesmis. Om een idee te geven: er gingen 48 stuivers in een pattacon en voor 2 stuivers kocht je een pot bier van de beste kwaliteit. Daarnaast had hij waarschijnlijk nog recht op aanvullende betalingen voor andere werkzaamheden die hij als koster verrichtte.

Dat recht hebben op betaling trouwens niet hetzelfde is als die ook werkelijk ontvangen, blijkt wel uit het feit dat Sebastiaan in 1691 / 1692 naar de kerkelijke rechtbank te Roermond moest stappen om van Joannes Garetius, rector van het Onze-Lieve-Vrouwe altaar in de kerk van Stevensweert, betaling te krijgen voor verrichte diensten. Deze laatste was al twee jaar in gebreke gebleven met betalen van de eerder genoemde zes pattacons en twee stuivers. Aangezien het niet gelukt was om dit op een vriendschappelijke manier op te lossen, zo staat in de aanklacht, zag koster Tijsens zich gedwongen de weg van het recht te bewandelen om toch zijn geld te krijgen. En met redelijk succes, want de rechtbank oordeelde dat er recht was op vijf rijksdaalders betaling per jaar - en aangezien de waarde van rijksdaalder en pattacon vergelijkbaar waren, zat dat behoorlijk in de buurt van het geëiste bedrag.

Kruis 7

Hier ist begraven den seer eersamen Joannes Geurts scepen van het Eylant s. Stevensweert gestorven den 18 meert Ao 1722. Bidt Godt voor die sielen.

Ook Joannes Geurts was volgens zijn grafsteen schepen van Stevensweert. Het is aannemelijk om hem te identificeren met de Joannes Geurts die op 18 januari 1661 in Stevensweert werd gedoopt als zoon van Willem Geurts en Anna Winters. Hij trad op 5 september 1694 in het huwelijk met Anna Gertrudis Oijen, dochter van schepen Rutgerus Oijen. Er zouden vijf kinderen geboren worden. Na het overlijden van zijn eerste echtgenote op 6 mei 1706 huwde hij op 6 februari 1707 met Maria van Pol, waarbij overigens de eerder genoemde Sebastiaan Thijssen als getuige optrad.

Als de stenen spreken konden, zouden ze ons nog heel wat meer verhalen kunnen vertellen, maar voor nu is mijn verhaal afgelopen.

Het moge duidelijk zijn dat dit verhaal niet geschreven had kunnen worden zonder de resultaten van de eerdere onderzoekers van het Stevensweerts verleden. Naast onder andere de collectie die is bijeengebracht in het Streekmuseum Stevensweert / Ohé en Laak en het werk van de al eerder genoemde pater W. Sangers (“Er ligt een eiland in de Maas”) kan ook Har Rutten als bron én als inspiratie niet onvermeld blijven, en met name diens boek uit 2016 “Onder bescherming van Sint Stephanus. 750 jaar parochiegeschiedenis van Stevensweert”.

Noten

- (1) Er ligt een eiland in de Maas, pagina 260
- (2) Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst. Deel VIII, II. De provincie Limburg, pagina 451
- (3) Er ligt een eiland in de Maas, pagina 176